

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

**Παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης με τίτλο: «Κώδικας
Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών»**

2 Οκτωβρίου 2026

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) είναι το ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της ελληνικής Πολιτείας και ο Εθνικός Θεσμός σε θέματα προστασίας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Έχει ιδρυθεί με το Ν 2667/1998 βάσει κανόνων των Ηνωμένων Εθνών (Αρχές των Παρισίων) όπως αυτός αντικαταστάθηκε με τον Ν 4780/2021. Σε αυτήν μετέχουν πρόσωπα οριζόμενα από είκοσι φορείς (ανεξάρτητες Αρχές, συνδικαλιστικές οργανώσεις, δικηγορικοί σύλλογοι, οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνητικά ιδρύματα).

**Παρατηρήσεις στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης με τίτλο:
«Κώδικας Εναλλακτικής Επίλυσης Διαφορών»***

I. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) είναι ο Εθνικός Θεσμός Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ελλάδας (ΕΘΑΔ) και το ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας για την προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ιδρύθηκε με τον Ν. 2667/1998, σύμφωνα με τις Αρχές των Παρισίων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και είναι διαπιστευμένη με καθεστώς Α' (A Status) – πλήρης συμμόρφωση με τις Αρχές των Παρισίων - από την Παγκόσμια Συμμαχία Εθνικών Θεσμών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Global Alliance of National Human Rights Institutions - GANHRI), σε αναγνώριση της ανεξαρτησίας της και της αποτελεσματικής άσκησης του ρόλου της. Με το Ν. 4780/2021 η ΕΕΔΑ απέκτησε νομική προσωπικότητα, λειτουργική ανεξαρτησία, διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Η ΕΕΔΑ διαθέτει από τον Δεκέμβριο του 2023 πλήρη οικονομική αυτοτέλεια και λειτουργεί ως φορέας Γενικής Κυβέρνησης και Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή.

Η ΕΕΔΑ έχει ως αρμοδιότητα να παρακολουθεί τις εξελίξεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να παρέχει συμβουλές προς τις δημόσιες αρχές, να εξετάζει τη συμβατότητα της νομοθεσίας και των δημόσιων πολιτικών με τα πρότυπα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να συμβάλλει στην εφαρμογή των διεθνών και ευρωπαϊκών υποχρεώσεων της Ελλάδας στον τομέα αυτό και να πραγματοποιεί δημόσιες παρεμβάσεις για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η ΕΕΔΑ έχει επανειλημμένα ασχοληθεί με ζητήματα που αφορούν τη λειτουργία της δικαιοσύνης, την αποτελεσματική δικαστική προστασία και την πρόσβαση σε αποτελεσματικά ένδικα μέσα και βοηθήματα. Μέσα από γνωμοδοτήσεις, παρεμβάσεις και θεματικές εκθέσεις έχει τονίσει ότι η πρόσβαση στη δικαιοσύνη αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση του κράτους δικαίου και βασική εγγύηση για την ουσιαστική απόλαυση όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου.¹

* Το παρόν κείμενο Παρατηρήσεων υιοθετήθηκε από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στις 02.10.2026. Εισηγητές/-τριες: Έλλη Βαρχαλαμά, Β' Αντιπρόεδρος ΕΕΔΑ, και Η. Τσαμπαρδούκας, Ειδικός Επιστήμονας ΕΕΔΑ.

¹ Βλ. • ΕΕΔΑ, Γραπτές Παρατηρήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την εξέταση της ενοποιημένης τέταρτης έως έκτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού: σελ. 8, Φιλική προς τα Παιδιά Δικαιοσύνη, διαθέσιμο στα αγγλικά: <https://tinyurl.com/38daz8e9>.

• ΕΕΔΑ, Έκθεση Αναφοράς για την κατάσταση των γυναικών στην Ελλάδα Β' Έκδοση (επικαιροποιημένη): σελ. 140 επ. Πρόσβαση θυμάτων βίας στην Δικαιοσύνη και ποινική διαμεσολάβηση, διαθέσιμο: <https://tinyurl.com/34bmjz5u>.

Η ΕΕΔΑ έχει υπογραμμίσει ότι η πρόσβαση στη δικαιοσύνη δεν εξαντλείται στην τυπική δυνατότητα προσφυγής ενώπιον ενός δικαστηρίου. Η πρακτική δυνατότητα άσκησης δικαιωμάτων, η πρόσβαση σε κατάλληλη νομική συνδρομή, η απουσία δυσανάλογων οικονομικών και διαδικαστικών εμποδίων, η ύπαρξη αποτελεσματικών ενδίκων βοηθημάτων και η ιδιαίτερη μέριμνα για τα πρόσωπα που βρίσκονται σε κατάσταση ευάλωτότητας αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία του δικαιώματος αυτού. Η ΕΕΔΑ έχει επίσης επισημάνει ότι η επιδίωξη της ταχύτερης απονομής δικαιοσύνης δεν μπορεί να οδηγεί σε αποδυνάμωση των δικονομικών εγγυήσεων και των απαιτήσεων της δίκαιης δίκης.

Το υπό εξέταση σχέδιο νόμου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από την οπτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι εναλλακτικές μέθοδοι επίλυσης διαφορών δεν αποτελούν απλώς τεχνικές διαδικασίες διαχείρισης ιδιωτικών διαφορών. Συνδέονται άμεσα με τον τρόπο με τον οποίο τα πρόσωπα διεκδικούν και προστατεύουν τις αξιώσεις και τα δικαιώματά τους. Για τον λόγο αυτό, η αξιολόγηση του σχεδίου νόμου απαιτεί να ληφθούν υπόψη όχι μόνο ζητήματα αποτελεσματικότητας και ταχύτητας αλλά και οι επιπτώσεις των προτεινόμενων ρυθμίσεων στην ισότητα των μερών, στην ελεύθερη συμμετοχή στη διαδικασία, στην προστασία των εύάλωτων προσώπων και στην αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη κατοχυρώνεται από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, από το άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και από το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι διατάξεις αυτές κατοχυρώνουν το δικαίωμα κάθε προσώπου να επιδιώκει την προστασία των δικαιωμάτων του ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου και να απολαμβάνει πραγματική και αποτελεσματική ένδικη προστασία.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει επανειλημμένα κρίνει ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο πρέπει να είναι πρακτικό και αποτελεσματικό και όχι θεωρητικό ή προσχηματικό.² Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι τα κράτη μπορούν να οργανώνουν το δικαστικό τους σύστημα και να θεσπίζουν διαδικαστικές προϋποθέσεις για την άσκηση των δικαιωμάτων. Οι περιορισμοί αυτοί, όμως, δεν πρέπει να θίγουν τον πυρήνα του δικαιώματος, πρέπει να επιδιώκουν θεμιτό σκοπό και να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας.³ Το ΕΔΔΑ έχει επίσης υπογραμμίσει ότι οικονομικά εμπόδια,

² Βλ. ΕΔΔΑ (4451/70) *Golder v. the United Kingdom*, §36, ΕΔΔΑ (6289/73) *Airey v. Ireland*, §24, και ΕΔΔΑ (15567/20) *Xavier Lucas v. France*.

³ Βλ. ΕΔΔΑ (8225/78) *Ashingdane v. the United Kingdom*, §57, ΕΔΔΑ (28249/95) *Kreuz v. Poland*, §§54-60, και ΕΔΔΑ (40160/12) *Zubac v. Croatia* [GC], §§78-85 και §§99-101.

δικαστικά τέλη ή άλλες οικονομικές επιβαρύνσεις μπορούν να παραβιάσουν το άρθρο 6 όταν καθιστούν υπέρμετρα δυσχερή την πρόσβαση στη δικαιοσύνη.⁴

Σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η διαιτησία βασίζεται στη θεμελιώδη αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας και, ως εκ τούτου, δεν συνιστά περιορισμό αλλά έκφραση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται ορισμένες ελάχιστες δικονομικές εγγυήσεις.⁵

Η νομολογία του Δικαστηρίου αποδέχεται ότι οι μηχανισμοί φιλικής ή εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών μπορούν να υπηρετούν θεμιτούς σκοπούς δημοσίου συμφέροντος και κατ' αρχήν να είναι συμβατοί με το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ. Αυτό, όμως, εφόσον δεν οδηγούν σε ουσιώδη καθυστέρηση της δικαστικής διαδικασίας, δεν συνεπάγονται υπερβολικό κόστος, δεν καταλήγουν σε δεσμευτικό αποτέλεσμα χωρίς τη συναίνεση των μερών και δεν στερούν από τα μέρη τη δυνατότητα προσφυγής στο δικαστήριο.⁶

Το ίδιο πνεύμα διαπνέει και το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο απαιτεί η ένδικη προστασία να είναι πραγματική και αποτελεσματική. Η προστασία αυτή προϋποθέτει διαδικασίες προσβάσιμες, δίκαιες και προσαρμοσμένες στις ανάγκες των προσώπων που καλούνται να τις χρησιμοποιήσουν.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει, επίσης, κρίνει ότι η υποχρεωτική προηγούμενη προσφυγή σε διαδικασία διαμεσολάβησης είναι συμβατή με το δικαίωμα πραγματικής δικαστικής προστασίας, εφόσον δεν οδηγεί σε δεσμευτική απόφαση, δεν προκαλεί ουσιώδη καθυστέρηση στην άσκηση της δικαστικής προσφυγής, αναστέλλει τις προθεσμίες παραγραφής και δεν συνεπάγεται σημαντικό κόστος για τα μέρη.⁷

Η διεθνής βιβλιογραφία για τις εναλλακτικές μεθόδους επίλυσης διαφορών έχει αναδείξει ότι η αξιολόγηση των μηχανισμών αυτών δεν μπορεί να περιορίζεται σε ποσοτικά κριτήρια, όπως η ταχύτητα ή η αποσυμφόρηση των δικαστηρίων. Απαιτείται επίσης να εξετάζεται κατά πόσον οι διαδικασίες αυτές προστατεύουν την ουσιαστική ισότητα των μερών, διασφαλίζουν ελεύθερη και ενημερωμένη

⁴ Βλ. ΕΔΔΑ (28249/95) *Kreuz v. Poland*, §§60-67, και ΕΔΔΑ (68490/01) *Stankov v. Bulgaria*, §§52-59.

⁵ Βλ. ΕΔΔΑ (40575/10 και 67474/10) *Mutu and Pechstein v Switzerland*, §94.

⁶ Βλ. ΕΔΔΑ (11239/11) *Momcilovic v. Croatia*

⁷ Βλ. ΔΕΕ (C-75/16) *Menini and Rampanelli v. Banco Popolare*, §§61-67

συναίνεση και λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των προσώπων που βρίσκονται σε κατάσταση ευαλωτότητας.⁸

Υπό την οπτική αυτή, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προϋποθέτει ότι οι εναλλακτικές μέθοδοι επίλυσης διαφορών λειτουργούν συμπληρωματικά προς το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη και όχι ως μηχανισμοί υποκατάστασής του.

II. Γενικές παρατηρήσεις επί του σχεδίου νόμου

A. Παρατηρήσεις επί της φυσιογνωμίας και της λειτουργίας του προτεινόμενου συστήματος ΕΕΔ

Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζει τη σημασία της συστηματικής κωδικοποίησης του δικαίου της διαιτησίας, της διαμεσολάβησης και της δικαστικής διαμεσολάβησης. Η συγκέντρωση των σχετικών διατάξεων σε ενιαίο κείμενο συμβάλλει στη σαφήνεια, στην ασφάλεια δικαίου και στη βελτίωση της προσβασιμότητας της νομοθεσίας.

Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζει επίσης ότι οι εναλλακτικές μέθοδοι επίλυσης διαφορών μπορούν να συμβάλουν στην ταχύτερη επίλυση των διαφορών και στη μείωση της επιβάρυνσης των δικαστηρίων. Η βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης αποτελεί θεμιτό στόχο δημόσιας πολιτικής και συνδέεται με την υποχρέωση της Πολιτείας να εξασφαλίζει την απονομή δικαιοσύνης εντός εύλογου χρόνου.

Η ΕΕΔΑ παρατηρεί ότι το σχέδιο νόμου πέρα από τη συστηματοποίηση του υφιστάμενου πλαισίου, φαίνεται να εισάγει μια ουσιώδη μεταβολή της φυσιογνωμίας της διαμεσολάβησης και των λοιπών μηχανισμών εναλλακτικής επίλυσης διαφορών. Η μεταβολή αυτή χαρακτηρίζεται από αυξημένη τυποποίηση των διαδικασιών, στενότερη σύνδεση με τη δικαστική λειτουργία και ενίσχυση των έννομων συνεπειών που συνδέονται με τη στάση των μερών κατά τη διαδικασία. Η πρόβλεψη προδικαστικών διαδικασιών με πολλά επίπεδα, ειδικών

⁸ Βλ. • Lorna McGregor, *Alternative Dispute Resolution and Human Rights: Developing a Rights-Based Approach through the ECHR*, *European Journal of International Law*, Volume 26, Issue 3, August 2015, Pages 607–634, <https://doi.org/10.1093/ejil/chv039>.

• Carrie Menkel-Meadow, *Mediation, Arbitration, and Alternative Dispute Resolution (ADR)*, *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Elsevier Ltd., 2015, University of California, Irvine School of Law Georgetown Law Center, <https://tinyurl.com/2rtbs6wb>.

• Bantekas, Ilias. (2020). Equal Treatment of Parties in International Commercial Arbitration. *International and Comparative Law Quarterly*. 69. 991-1011. 10.1017/S0020589320000287, <https://tinyurl.com/2ed4srnu>.

• Gerhard Wagner, Oguzhan Samanci, *Arbitration meets human rights—the Pechstein saga and its implications for commercial disputes*, *Arbitration International*, Volume 41, Issue 2, June 2025, Pages 257–285, <https://doi.org/10.1093/arbitint/aiaf004>

προθεσμιών, τυπικών ενεργειών και πρόσθετων εγγράφων διαμορφώνει ένα περισσότερο σύνθετο και λιγότερο ευέλικτο σύστημα, το οποίο απομακρύνεται από τα χαρακτηριστικά της απλότητας, της ευελιξίας και της περιορισμένης τυπικότητας που παραδοσιακά συνδέονται με τον θεσμό της διαμεσολάβησης.

Παράλληλα, το σχέδιο νόμου ενισχύει σημαντικά τη λειτουργική σύνδεση της διαμεσολάβησης με τη δικαστική διαδικασία. Η στάση των μερών κατά τη διάρκεια της διαμεσολάβησης, η αποδοχή ή απόρριψη της συνέχισής της, καθώς και η αποδοχή ή απόρριψη πρότασης επίλυσης της διαφοράς αποκτούν έννομη σημασία και πέραν του πλαισίου της ίδιας της διαδικασίας. Ειδικότερα, η δυνατότητα του διαμεσολαβητή να διατυπώνει πρόταση επίλυσης της διαφοράς και η σύνδεση της απόρριψης της πρότασης αυτής με μεταγενέστερες συνέπειες ως προς τη δικαστική δαπάνη μεταβάλλουν ουσιαστικά τον παραδοσιακό του ρόλο ως ουδέτερου τρίτου που διευκολύνει τα μέρη να καταλήξουν τα ίδια σε λύση. Οι ρυθμίσεις αυτές δημιουργούν προβληματισμό ως προς τη διατήρηση της ουδετερότητας του διαμεσολαβητή, της εμπιστευτικότητας της διαδικασίας και της πραγματικής ελευθερίας των μερών να αποδεχθούν ή να απορρίψουν μια προτεινόμενη λύση χωρίς τον φόβο δυσμενών συνεπειών.

Τέλος, η ΕΕΔΑ εκφράζει προβληματισμό για τις οικονομικές επιβαρύνσεις που συνδέονται με την προσφυγή στους μηχανισμούς εναλλακτικής επίλυσης διαφορών. Η αμοιβή του διαμεσολαβητή, η υποχρεωτική συμμετοχή νομικών παραστατών, η πρόβλεψη αυξημένων γραμματίων προκαταβολής εισφορών και οι οικονομικές συνέπειες που μπορεί να απορρέουν από τη στάση των μερών κατά τη διαδικασία ενδέχεται να λειτουργήσουν ως πρακτικά εμπόδια πρόσβασης στον θεσμό, ιδίως για πρόσωπα με περιορισμένους οικονομικούς πόρους. Υπό το πρίσμα αυτό, η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι οι επιμέρους διατάξεις του σχεδίου νόμου πρέπει να αξιολογηθούν με γνώμονα τη διαφύλαξη των θεμελιωδών χαρακτηριστικών της διαμεσολάβησης, της αυτονομίας των μερών, της ουδετερότητας του διαμεσολαβητή και της αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

Β. Επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα και στις εγγυήσεις πρόσβασης στη δικαιοσύνη

Η αποτελεσματικότητα δεν μπορεί να αποτελεί το μοναδικό κριτήριο αξιολόγησης του θεσμικού πλαισίου. Οι εναλλακτικές μέθοδοι επίλυσης διαφορών αποτελούν διαδικασίες που επηρεάζουν άμεσα την άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων και, για τον λόγο αυτό, πρέπει να αξιολογούνται υπό το πρίσμα των εγγυήσεων του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Κεντρικό ζήτημα από την οπτική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί η προστασία των προσώπων που δεν συμμετέχουν στις σχετικές διαδικασίες από ισότιμη θέση. Η πραγματικότητα αυτή παρατηρείται σε μεγάλο αριθμό διαφορών και αφορά ιδίως εργαζομένους, καταναλωτές, παιδιά, ηλικιωμένα πρόσωπα,

άτομα με αναπηρία και πρόσωπα με περιορισμένους οικονομικούς πόρους. Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η τυπική ισότητα των μερών δεν αρκεί για την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων τους. Οι διαδικασίες εναλλακτικής επίλυσης διαφορών πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις πραγματικές κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες που επηρεάζουν την ικανότητα των μερών να συμμετέχουν στη διαδικασία και να υπερασπίζονται τα συμφέροντά τους.

Ιδιαίτερο προβληματισμό προκαλεί η εφαρμογή των μηχανισμών αυτών στις εργατικές διαφορές. Η σχέση εργοδότη και εργαζομένου χαρακτηρίζεται από δομική ανισότητα ισχύος, η οποία αποτελεί και τον λόγο ύπαρξης ενός σημαντικού τμήματος της εργατικής νομοθεσίας. Η οικονομική εξάρτηση του εργαζομένου, η ανάγκη διατήρησης της εργασίας του και η άνιση διαπραγματευτική θέση των μερών ενδέχεται να επηρεάσουν την ελευθερία των επιλογών του κατά τη διάρκεια μιας διαδικασίας διαμεσολάβησης. Υπό το πρίσμα αυτό, η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι οι εργατικές διαφορές απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή και αυξημένες εγγυήσεις προστασίας του ασθενέστερου μέρους.

Οι ίδιες ανησυχίες ανακύπτουν και στις καταναλωτικές διαφορές. Η οικονομική, οργανωτική και πληροφοριακή υπεροχή που διαθέτουν συχνά οι επιχειρήσεις σε σχέση με τους καταναλωτές μπορεί να επηρεάσει ουσιωδώς την ισορροπία της διαδικασίας. Η δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής, η επαρκής πληροφόρηση και η πραγματική ελευθερία επιλογής αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις για τη διασφάλιση πραγματικής ισότητας.

Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζουν και οι οικογενειακές διαφορές. Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζει τη συμβολή των συναινετικών διαδικασιών στη μείωση της έντασης των συγκρούσεων και στην εξεύρεση λύσεων που ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες των μελών της οικογένειας. Παράλληλα, όμως, επισημαίνει ότι στις οικογενειακές σχέσεις ενδέχεται να υφίστανται σχέσεις εξάρτησης, ελέγχου ή βίας, οι οποίες δεν μπορούν να παραβλέπονται κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των διαδικασιών διαμεσολάβησης.

Η ΕΕΔΑ αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στις ρυθμίσεις που αφορούν τα παιδιά. Το δικαίωμα του παιδιού να εκφράζει τη γνώμη του σε κάθε διαδικασία που το αφορά και η αρχή του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού πρέπει να αποτελούν θεμελιώδεις κατευθυντήριες αρχές για την εφαρμογή του Κώδικα.

Θετικά αξιολογείται η πρόβλεψη για νέες μορφές διαμεσολάβησης, συμπεριλαμβανομένης της σχολικής διαμεσολάβησης. Η προώθηση της ειρηνικής επίλυσης συγκρούσεων μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη κουλτούρας διαλόγου και συμμετοχής. Παράλληλα, η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι οι διαδικασίες αυτές δεν πρέπει να λειτουργούν ως υποκατάστατο των μηχανισμών προστασίας όταν ανακύπτουν ζητήματα βίας, κακοποίησης, σοβαρού εκφοβισμού ή διακρίσεων.

Τέλος, η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η ελεύθερη και ενημερωμένη συναίνεση αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τη νομιμοποίηση κάθε διαδικασίας εναλλακτικής επίλυσης διαφορών. Όσο ενισχύονται οι δικονομικές ή οικονομικές συνέπειες

που συνδέονται με τη μη συμμετοχή ή με την αποτυχία της διαδικασίας, τόσο περισσότερο καθίσταται αναγκαία η προσεκτική αξιολόγηση της συμβατότητας των σχετικών ρυθμίσεων με το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

III. Ειδικές παρατηρήσεις σε επιμέρους διατάξεις

- **Άρθρο 5: Αρχή της αυτονομίας και της καλής πίστης στην εναλλακτική επίλυση διαφορών**

Η ΕΕΔΑ αξιολογεί θετικά τη ρητή αναφορά στις αρχές της αυτονομίας των μερών και της καλής πίστης. Ωστόσο, υπενθυμίζει ότι η πραγματική αυτονομία των μερών προϋποθέτει την ύπαρξη συνθηκών ουσιαστικής ισότητας. Η αρχή αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις καταναλωτικές και εργασιακές διαφορές, όπου το ένα μέρος ενδέχεται να διαθέτει σημαντικά ισχυρότερη οικονομική, οργανωτική ή πληροφοριακή θέση.

Υπό το πρίσμα αυτό, η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι θα ήταν σκόπιμο να προβλεφθεί ρητώς ότι κατά την εφαρμογή του Κώδικα λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για την αποτροπή καταστάσεων κατάχρησης ή εκμετάλλευσης ουσιώδους ανισότητας μεταξύ των μερών και για τη διασφάλιση της ουσιαστικής ισότητας των διαδίκων.

- **Άρθρα 16-19: Υποχρεωτική προδικαστική προσφυγή σε εναλλακτική επίλυση διαφορών**

Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζει ότι η προώθηση συναινετικών μορφών επίλυσης διαφορών μπορεί να συμβάλει στην ταχύτερη επίλυση των υποθέσεων και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Ωστόσο, η σύνδεση της πρόσβασης στο δικαστήριο με την προηγούμενη συμμετοχή σε υποχρεωτική αρχική συνεδρία διαμεσολάβησης ή δικαστικής μεσολάβησης πρέπει να εξετάζεται υπό το πρίσμα του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και στο άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι κάθε διαδικασία που προηγείται της προσφυγής στο δικαστήριο πρέπει να διαμορφώνεται κατά τρόπο που να μην επιφέρει υπέρμετρα οικονομικά, διοικητικά ή διαδικαστικά βάρη στα μέρη. Η αξιολόγηση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις περιπτώσεις προσώπων με περιορισμένους οικονομικούς πόρους, καθώς και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες υφίσταται εμφανής ανισότητα μεταξύ των μερών.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί επίσης ότι απαιτείται ειδική επανεξέταση της υπαγωγής εργατικών διαφορών στις σχετικές διαδικασίες. Η ιδιαιτερότητα των εργασιακών σχέσεων και η δομική ανισότητα που χαρακτηρίζει τη σχέση εργαζομένου και εργοδότη δικαιολογούν αυξημένες εγγυήσεις προστασίας του

ασθενέστερου μέρους. Η σχετική ανησυχία έχει διατυπωθεί και από τους κοινωνικούς εταίρους κατά τη δημόσια διαβούλευση του σχεδίου νόμου.

- **Άρθρο 18: Χρηματική κύρωση για αποχή από εισαγωγική συνεδρία**

Η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει ότι θεμελιώδες χαρακτηριστικό της διαμεσολάβησης αποτελεί ο εκούσιος χαρακτήρας της. Η επιβολή κυρώσεων σε βάρος των μερών λόγω μη συμμετοχής σε διαδικασία διαμεσολάβησης δεν αποκλείεται καταρχήν από το ευρωπαϊκό δίκαιο. Ωστόσο, η ένταση και η έκταση των κυρώσεων αυτών πρέπει να αξιολογούνται υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι οι συνέπειες που συνδέονται με τη μη συμμετοχή σε αρχική συνεδρία δεν θα πρέπει να είναι τέτοιες ώστε να λειτουργούν αποτρεπτικά ως προς την άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας ούτε να δημιουργούν έμμεση υποχρέωση συμβιβασμού. Η διαμεσολάβηση πρέπει να παραμείνει μια διαδικασία που ενθαρρύνει τον διάλογο και όχι μηχανισμός πίεσης προς τα μέρη.

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται όταν ένα από τα μέρη βρίσκεται σε ευάλωτη θέση ή αντιμετωπίζει οικονομικές δυσχέρειες που καθιστούν δυσανάλογη την επιβάρυνσή του από πρόσθετα έξοδα ή κυρώσεις.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η εφαρμογή των προβλεπόμενων κυρώσεων απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή στις περιπτώσεις φυσικών προσώπων που ενεργούν ως καταναλωτές ή στις περιπτώσεις εργαζομένων που επιδιώκουν την προστασία δικαιωμάτων που απορρέουν από τη νομοθεσία αναγκαστικού δικαίου. Η οικονομική κατάσταση του προσώπου, η αξία της διαφοράς και οι ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης θα πρέπει να συνεκτιμώνται κατά τρόπο που να αποτρέπει δυσανάλογους περιορισμούς της αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

- **Άρθρο 45: Ίση μεταχείριση και δικαίωμα ακρόασης**

Η ΕΕΔΑ αξιολογεί θετικά τη ρητή κατοχύρωση της αρχής της ίσης μεταχείρισης των μερών και του δικαιώματος πλήρους ανάπτυξης των θέσεων τους κατά τη διαιτητική διαδικασία.

Η διάταξη αυτή ανταποκρίνεται σε θεμελιώδεις απαιτήσεις της δίκαιης διαδικασίας και συνδέεται άμεσα με την αρχή της ισότητας των όπλων, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της προστασίας που παρέχει το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί, ωστόσο, ότι η πρακτική εφαρμογή της διάταξης προϋποθέτει τη διασφάλιση πραγματικής και όχι μόνο τυπικής ισότητας. Η υποχρέωση ίσης μεταχείρισης θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη καταστάσεις στις οποίες ένα μέρος διαθέτει σαφώς μεγαλύτερη οικονομική ή οργανωτική ισχύ από το άλλο.

- **Άρθρα 81 και 89: Πρόταση επίλυσης Διαμεσολαβητή και επιμερισμός εξόδων σε περίπτωση απόρριψης πρότασης συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς**

Οι διατάξεις που συνδέουν την απόρριψη πρότασης συμβιβασμού με δυσμενείς οικονομικές συνέπειες για το μέρος που την απορρίπτει πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται με ιδιαίτερη προσοχή.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι οι σχετικές ρυθμίσεις ενδέχεται να δημιουργήσουν πίεση προς τα μέρη για αποδοχή προτεινόμενης λύσης ακόμη και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες θεωρούν εύλογα ότι η δικαστική κρίση θα οδηγήσει σε διαφορετικό αποτέλεσμα.

Η ύπαρξη κινήτρων υπέρ του συμβιβασμού μπορεί να αποτελεί θεμιτό νομοθετικό στόχο. Τα κίνητρα αυτά, όμως, δεν πρέπει να μετατρέπονται σε μηχανισμό έμμεσου εξαναγκασμού προς συμβιβασμό ούτε να αποθαρρύνουν την προσφυγή στον φυσικό δικαστή.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η ανησυχία αυτή είναι εντονότερη στις διαφορές μεταξύ επαγγελματιών και καταναλωτών και στις διαφορές που αφορούν την προστασία εργασιακών δικαιωμάτων. Στις περιπτώσεις αυτές η άρνηση αποδοχής πρότασης συμβιβασμού δεν θα πρέπει να συνεπάγεται αυτομάτως δυσμενείς συνέπειες ως προς τη δικαστική δαπάνη, ιδίως όταν η διαφορά αφορά την προστασία δικαιωμάτων που επιτελούν λειτουργία δημόσιας τάξης ή την εφαρμογή κανόνων προστασίας του ασθενέστερου μέρους.

Η ΕΕΔΑ εκφράζει τον προβληματισμό της ως προς τη σωρευτική λειτουργία των οικονομικών συνεπειών που συνδέονται με την απόρριψη πρότασης συμβιβασμού. Όταν η απόρριψη αυτή μπορεί να συνεπάγεται πολλαπλές οικονομικές επιβαρύνσεις, υφίσταται ο κίνδυνος άσκησης έμμεσης πίεσης προς τα μέρη για αποδοχή συμβιβασμού ανεξαρτήτως της αξιολόγησης που τα ίδια κάνουν για τα δικαιώματα και τα συμφέροντά τους. Ο κίνδυνος αυτός είναι ιδιαίτερα έντονος στις περιπτώσεις καταναλωτών και εργαζομένων.

• Άρθρο 86: Ρήτρα διαμεσολάβησης

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι οι ρήτρες διαμεσολάβησης μπορούν να συμβάλουν στην ενίσχυση της κουλτούρας συναινετικής επίλυσης διαφορών και να ενθαρρύνουν την αναζήτηση λύσεων που ανταποκρίνονται καλύτερα στα συμφέροντα των μερών.

Η αναγνώριση, όμως, έννομων συνεπειών που επηρεάζουν το παραδεκτό της δικαστικής προσφυγής απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή. Η πρόσβαση στο δικαστήριο αποτελεί δικαίωμα αυξημένης θεσμικής βαρύτητας και δεν πρέπει να καθίσταται υπέρμετρα δυσχερής λόγω συμβατικών όρων που έχουν συμφωνηθεί σε προγενέστερο στάδιο.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο που να διασφαλίζει πάντοτε τη δυνατότητα ουσιαστικής και αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη.

Η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει ότι ιδιαίτερα ζητήματα προστασίας του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη ανακύπτουν όταν η ρήτρα διαμεσολάβησης περιλαμβάνεται σε προδιατυπωμένους γενικούς όρους συναλλαγών ή σε συμβάσεις προσχώρησης. Στις περιπτώσεις αυτές δεν μπορεί να θεωρείται αυτονόητο ότι ο καταναλωτής ή άλλο ασθενέστερο μέρος είχε πραγματική δυνατότητα διαπραγμάτευσης ή πλήρη επίγνωση των συνεπειών της σχετικής ρήτρας.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η ύπαρξη τέτοιας ρήτρας δεν πρέπει να οδηγεί σε ουσιαστικό περιορισμό του δικαιώματος προσφυγής στο δικαστήριο ούτε να συνεπάγεται δυσανάλογες οικονομικές ή διαδικαστικές επιβαρύνσεις για το ασθενέστερο μέρος.

- **Άρθρα 93-95: Η «Φωνή του Παιδιού»**

Η ΕΕΔΑ αξιολογεί θετικά τη θεσμική αναγνώριση της ανάγκης συμμετοχής του παιδιού στις διαδικασίες που το αφορούν. Η σχετική πρόβλεψη συνάδει με το άρθρο 12 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και με τη νομολογία των διεθνών οργάνων προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού.

Η εφαρμογή των διατάξεων αυτών πρέπει να βασίζεται στην αρχή του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Η γνώμη του παιδιού πρέπει να λαμβάνεται υπόψη με τρόπο κατάλληλο για την ηλικία και τον βαθμό ωριμότητάς του. Παράλληλα, πρέπει να εξασφαλίζεται ότι η συμμετοχή του στη διαδικασία δεν το εκθέτει σε ψυχολογική πίεση ή σε φαινόμενα δευτερογενούς θυματοποίησης.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή ως προς την εκπαίδευση των επαγγελματιών που καλούνται να εφαρμόσουν τις σχετικές διατάξεις, καθώς και ως προς την τήρηση εγγυήσεων προστασίας της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων του παιδιού.

- **Άρθρα 125 και 126: Αμοιβή Διαμεσολαβητή και αμοιβή νομικών παραστατών**

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι το οικονομικό κόστος συμμετοχής σε διαδικασία διαμεσολάβησης αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την αξιολόγηση της συμβατότητας του συστήματος με το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Η προβλεπόμενη αμοιβή των διαμεσολαβητών για την εισαγωγική συνεδρία και η ωριαία αμοιβή της περαιτέρω διαδικασίας και η επιβάρυνση που συνδέεται με την υποχρεωτική συμμετοχή δικηγόρων ενδέχεται να λειτουργήσουν αποτρεπτικά, ιδίως στις διαφορές μικρής οικονομικής αξίας.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι απαιτείται ειδική αξιολόγηση των επιπτώσεων των σχετικών ρυθμίσεων σε καταναλωτές, εργαζομένους και λοιπά πρόσωπα με περιορισμένους οικονομικούς πόρους. Η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη προϋποθέτει ότι το οικονομικό κόστος των εναλλακτικών διαδικασιών δεν καθίσταται ουσιώδες εμπόδιο για την άσκηση δικαιωμάτων.

- **Άρθρο 127: Κεντρική Επιτροπή Διαμεσολάβησης**

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η αποτελεσματική λειτουργία των μηχανισμών διαμεσολάβησης προϋποθέτει όχι μόνο επαγγελματική επάρκεια αλλά και θεσμική πολυφωνία. Η σύνθεση των εποπτικών οργάνων θα πρέπει να διασφαλίζει ότι ακούγονται οι απόψεις όλων των κοινωνικών ομάδων που επηρεάζονται από τη λειτουργία του θεσμού.

Υπό το πρίσμα αυτό, η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι θα μπορούσε να εξεταστεί η συμμετοχή εκπροσώπων φορέων της κοινωνίας των πολιτών και ιδίως οργανώσεων με αποδεδειγμένη εμπειρία στην προστασία των δικαιωμάτων των καταναλωτών.

- **Άρθρο 160: Ρήτρα δικαστικής μεσολάβησης**

Οι παρατηρήσεις που διατυπώθηκαν ως προς το άρθρο 86 ισχύουν, κατ' αναλογία, και για τη ρύθμιση που αφορά τις ρήτρες δικαστικής μεσολάβησης.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η ενίσχυση των μηχανισμών συναινετικής επίλυσης διαφορών αποτελεί θεμιτό στόχο. Παράλληλα, όμως, θεωρεί αναγκαίο να διασφαλίζεται ότι η ενεργοποίηση τέτοιων ρητρών δεν οδηγεί σε δυσανάλογο περιορισμό της πρόσβασης στο δικαστήριο.

Η ερμηνεία και εφαρμογή της διάταξης πρέπει να πραγματοποιείται υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας και της υποχρέωσης διασφάλισης αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, ιδίως στις περιπτώσεις που εμπλέκονται ασθενέστερα ή ευάλωτα πρόσωπα.

- **Άρθρο 187: Νομική βοήθεια σε διαμεσολάβηση**

Η ΕΕΔΑ αξιολογεί θετικά την επέκταση του πεδίου εφαρμογής της νομικής βοήθειας στις διαδικασίες διαμεσολάβησης. Η ρύθμιση αυτή συμβάλλει στην ενίσχυση της αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη και ανταποκρίνεται στην ανάγκη προστασίας των προσώπων που στερούνται επαρκών οικονομικών πόρων για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους.

Η σημασία της διάταξης καθίσταται ακόμη μεγαλύτερη υπό το πρίσμα του σχεδίου νόμου, το οποίο αποδίδει αυξημένο ρόλο στους μηχανισμούς εναλλακτικής επίλυσης διαφορών και προβλέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, την προηγούμενη προσφυγή σε σχετικές διαδικασίες πριν από τη συζήτηση της υπόθεσης ενώπιον δικαστηρίου. Στις περιπτώσεις αυτές, η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη προϋποθέτει ότι τα πρόσωπα που πληρούν τις προϋποθέσεις νομικής βοήθειας δεν στερούνται της απαιτούμενης νομικής υποστήριξης κατά το προδικαστικό αυτό στάδιο.

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι από τη διατύπωση της διάταξης δεν προκύπτει με πλήρη σαφήνεια εάν η νομική βοήθεια καλύπτει και τις περιπτώσεις στις οποίες η διαμεσολάβηση προηγείται της άσκησης αγωγής και δεν έχει ακόμη δημιουργηθεί εκκρεμοδικία. Η ερμηνευτική αυτή αβεβαιότητα ενδέχεται να δημιουργήσει κενά

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ)

προστασίας ακριβώς στο στάδιο κατά το οποίο τα μέρη καλούνται να λάβουν κρίσιμες αποφάσεις για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους.

Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η προστασία πρέπει να επεκτείνεται ρητά και στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η διαμεσολάβηση αποτελεί υποχρεωτικό ή ουσιώδες προδικαστικό στάδιο πριν από την άσκηση δικαστικής προσφυγής. Η προσέγγιση αυτή εναρμονίζεται με τις απαιτήσεις του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ και του άρθρου 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με τις οποίες η πρόσβαση στη δικαιοσύνη πρέπει να είναι πραγματική και αποτελεσματική και όχι απλώς θεωρητική.